

УДК 94(477)1918-1919

ЛОНГИН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ ТА ЙОГО ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПЕРІОД 1918-1919 рр.

ОКСАНА СЕМ'ЯНИК,

асистент кафедри декоративно-прикладного мистецтва Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

Стаття присвячена аналізу державотворчої діяльності одного з провідних діячів Галичини Лонгина Цегельського. Розглядається його робота у двох державних секретаріатах: внутрішніх справ та зовнішніх. Лонгину Цегельському належить авторство та співавторство цілого ряду найважливіших державних документів. Громадсько-політична діяльність Лонгина Цегельського дозволяє розглядати його як ключову постать українського державотворення на Галичині в 1918-1919 рр.

Ключові слова: Лонгин Цегельський, державотворча діяльність, державний секретар внутрішніх справ, державний секретаріат зовнішніх справ, Українська Національна рада.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Національно-визвольні змагання українського народу 1917-1918 рр. та розгортання державотворчих процесів активізували діяльність цілого ряду державно-політичних діячів, які ще й сьогодні мало відомі громадськості. Серед них, на наш погляд, і постать Лонгина Цегельського. Деякі аспекти його політичної та державотворчої діяльності висвітлюються тільки в окремих працях М. Здоровеги [1], М. Кугутяка [2], О. Малюти [3], а також узагальнюючих дослідженнях, присвячених історії ЗУНР [4]. Фрагментарно згадує у своїх працях про його діяльність і К. Левицький [5]. Особливо цінними є спогади самого Л. Цегельського [6], які чомусь мало використовують дослідники. Уважаємо, що його постать та багатогранна діяльність вимагають глибшого дослідження та аргументованих висновків. Наше коротке дослідження присвячене тільки одній із важливих сторінок його життя та діяльності в період національно-визвольних змагань українців у 1918-1919 рр.

Об'єктом дослідження виступає постать Лонгина Цегельського в період національно-визвольних змагань 1918-1919 рр., а предметом - його державотворча діяльність.

Мета статті - дослідити роль Л. Цегельського в переддень листопадових подій 1918 р., визначити основні напрями його діяльності на посаді державного секретаря внутрішніх справ та роль у становленні дипломатичної служби Західно-Української Народної Республіки. Уважаємо, що така постановка питання дозволить простежити й еволюцію його державотворчих поглядів у названий період.

Виклад основного матеріалу. Нову хвилю національно-політичного піднесення на західноукраїнських землях викликало проголошення згідно з IV Універсалом Центральної Ради державної незалежності Української Народної Республіки та підписання в лютому 1918 р. Берестейського мирного договору. Ці події збирали на свою підтримку багатолюдні віча й маніфестації, мобілізували українську інтелігенцію в державно-політичних домаганнях.

Багатотисячне віче за участю Л. Цегельського, на підтримку згаданих подій, відбулося у Львові 10 лютого 1918 р. На маніфестації перед будинком Музичного інституту ім. Миколи Лисенка, Л. Цегельський виступив, як відомий діяч Української націонал-демократичної партії, посол до австрійського парламенту й галицького сейму. У своєму виступі він розкрив основні віхи української історії, підкреслив важливе значення Берестейського миру для західноукраїнських земель. Віче завершилось співом "Вже воскресла Україна". У той же день Л. Цегельський виступив з аналогічною промовою на зборах українських залізничників [7], а також 12 лютого - на зборах представників від Організації українців міста Львова, де на його пропозицію збори під враженням цього договору привітали остаточно визнання Української держави [8].

У лютому 1918 р. у Львові відбувся з'їзд нотаблів - представників українських політичних партій та громадських організацій від повітів краю та послів до австрійського парламенту й галицького сейму. Активну участь у роботі з'їзду взяв і Л. Цегельський. Він виступав із доповідями, обговорюючи цілий ряд нагальних проблем, пов'язаних із державотворчими планами, реалізацію яких можна було б здійснити насамперед мирними легітимно-правовими методами. Насамкінець на його пропозицію делегати закликали українську громадськість до "надсилання обивательських датків на фонд національної оборони" [9, с. 68].

Особливе значення Л. Цегельського полягає в його державотворчій діяльності, пов'язаній із передумовами проголошення та діяльністю Західно-Української Народної Республіки, коли він фактично став речником українського державотворення. Можна стверджувати, що жодна важлива подія державно-політичного значення, починаючи з 1918 р., не відбулася без його безпосередньої участі. Із цього приводу Л. Цегельський проявляв чималу активність у різного роду зустрічах, зібраннях, маніфестаціях, нарадах. Завдяки своєму авторитету, глибокій ерудованості, патріотизму він виступав не тільки як доб-

№ 2 (116) березень-квітень 2012 р.

рий промовець, а й безпосередній ініціатор різного роду державно-політичних акцій.

У серпні 1918 р. у приміщенні товариства "Прогрес" у Львові відбулася нарада провідних західноукраїнських політичних діячів. Останні розпочали конкретні заходи щодо створення відповідних військових і політичних органів, які б зайнялися підготовкою до переобрання влади від австрійського уряду. За дорученням Народного Комітету Української народно-демократичної партії Л. Цегельський, В. Панейко, С. Баран та В. Бачинський почали проводити консультативні наради з повітовими представниками від партії, на яких інформували "хто і що має робити та кого маєм приєднати до тайної змови щодо переходу влади в означеному дні" [10, с. 92].

У цей час державно-політичний світогляд Л. Цегельського певною мірою трансформувалася в бік централізму. Він симпатизував політиці гетьманату та підтримував її. "Скинення гетьмана" пізніше у своїх спогадах він назве "однією із найфатальніших помилок, що посприяли поширенню анархії" [11, с. 292]. Натомість він критикував лідерів наддніпрянських українців за їх соціалістичну спрямованість, яка змала до повстання, а тому під час візитів до Києва намагався знайти компроміс із наддніпрянськими політиками. Однак подібні його візити, як, до речі, й інших галицьких послів, успіху не мали, а їхні спроби діалогу, за висловом самого ж Л. Цегельського, "були голосом "воюючого в пустині" [12, с. 31].

Окремі галицькі діячі з певною іронією звертали увагу на проавстрійську позицію Л. Цегельського, наголошуючи що "він був одним із тих, які поручали до останньої хвилини, коли розпадалася Австрія, триматися австрійської клямки" [13, с. 58]. Хоча зауважимо, що аналогічної позиції на перших етапах дотримувались дуже багато політичних діячів. Намагаючись пізніше аргументувати таку позицію, Л. Цегельський писав: "Коли в жовтні ми творили окрему Західноукраїнську державу, спершу в межах Габсбурзької монархії, а опісля - на її руїнах, то не тому, що ми не бажали гаряче злуки всіх українських земель, але тому, що обставини... приневолювали нас до цього, а політична обережність казала нам вибрати такий шлях. Дороговказ на цьому шляху мав, однак, напис: "До Києва! До матері українських городів!" [14, с. 252].

Л. Цегельський брав активну участь у роботі проголошеної в жовтні 1918 р. Української Національної Ради, у якій став головою виконавчого органу [15, с. 139]. Наприкінці жовтня 1918 р. делегація Української Національної Ради, у складі якої були її голова К. Левицький та члени І. Кивелюк, Л. Цегельський, С. Голубович, С. Баран, зустрілася з намісником графом Карлом фон Гуйном та вимагала передати адміністрацію краю українській владі.

Очевидно, після невдалих переговорів Українська Національна Рада одразу ж ухвалила рішення негайно відправити до Відня свого делегата - Л. Цегельського. На аудієнцію до прем'єра разом із Л. Цегельським прибули Є. Петрушевич, Ю. Романчук, М. Василько, Є. Левицький, Л. Бачинський та ін. Про ситуацію у краї та вимоги української делегації доповідав прем'єру особисто Л. Цегельський [16, с. 40].

Протокол акту передачі влади в краю складений у Львові в палаті Намісництва 1 листопада 1918 р. Від представників Української Національної Ради підписали К. Левицький, О. Барвінський, С. Голубович та Л. Цегельський [17].

У цілому Л. Цегельський був автором, співавтором та редактором цілого ряду відозв, промов, маніфестів та загалом державних документів. В одній із перших відозв до народу, від 1 листопада 1918 р., стилізатором якої він був, наголошувалось: "Український народ! У створенні тобою державі не буде поневолення нацією... В Українській державі всі горожани без різниці мови, віри, роду, стану чи статі будуть справді рівні перед законом, а наскрізь демократичний лад заснований на загальнім, рівнім, безпосереднім, тайнім і пропорційнім виборчим праві" [18, с. 43].

У складі Тимчасового Державного секретаріату, який був затверджений на засіданні Української Національної Ради 9 листопада 1918 р., Л. Цегельський був призначений державним секретарем внутрішніх справ [19, с. 265]. Зауважимо, що його повноваження на цій посаді були достатньо широкими. Так, згідно з розпорядженням Державного секретаріату "Про державну адміністрацію", виданого 16 листопада 1918 р. керівним органом державної адміністрації в повіті був державний повітовий комісар, якого призначав і звільняв державний секретар внутрішніх справ. Якщо населення обрало раніше повітових комісарів - вони повинні бути подані до затвердження Державному секретарю внутрішніх справ. У випадку незатвердження цих осіб останній міг призначити інших [20, с. 176].

Наприкінці листопада 1918 р. Секретаріат ЗУНР був певною мірою реформований, зокрема скорочувалась кількість державних секретаріатів. Значних змін зазнало і відомство, очолюване Л. Цегельським. Так, реорганізація Державного секретаріату внутрішніх справ відбулася через приєднання до нього Державного секретаріату шляхів, пошти та телеграфу, а також Секретаріату суспільної опіки, праці та суспільного здоров'я. Таким чином, у складі Секретаріату внутрішніх справ було створено відповідні відділи, які очолювалися так званими "товаришами секретаря".

Із спогадів Л. Цегельського довідуємося, що його керівництво секретаріатом внутрішніх справ певною мірою було заочним, оскільки багато часу приділяв поїздкам у Наддніпрянську Україну. Він згадував, що в грудні 1918 р. "їздив у безнастанних місіях - у "Велику Україну", у Чехословаччину. Через те, природно, мій вплив (Л. Цегельського - Авт.) в осередку влади змалів" [21, с. 166]. У період частих відряджень його заміняв Роман Перфецький.

Зважаючи на період становлення державності, недосвідченість окремих місцевих керівників, Л. Цегельський та його відомство мали багато клопотів, пов'язаних насамперед із кадровими питаннями, зокрема зміною окремих повітових комісарів, як і загалом формуванням адміністративного апарату. За його ініціативи та безпосереднього керівництва було видане розпорядження про організацію та службовий регламент для самого секретаріату внутрішніх справ і повітових комісарів.

З метою пошуку допомоги для армії в середині грудня 1918 р. Л. Цегельський прибув до Києва як посол Галичини до голови Директорії УНР В. Винниченка. Під час зустрічі між обома державними діячами було обговорено цілу низку важливих питань. Серед них заміну галицьких вузькорейкових залізничних шляхів на широкорейкові, як це було в Наддніпрянській Україні. Практичне здійснення цього задуму дало змогу без зупинок курсувати залізничному транспорту аж до Львова [22, с. 182].

Водночас, Л. Цегельський згадує, що було досягнуто ряд практичних домовленостей і попри ідеологічні розбіжності, які, очевидно, відігравали далеко не останню роль. Як пізніше він писав: "За цими жартами, які іноді виникали у розмові з В. Винниченком, "крився старий і непримиренний антагонізм двох політичних світоглядів: націоналістичного та соціалістичного" [23, с. 181].

Особливою заслугою Л. Цегельського в період очолювання секретаріату внутрішніх справ було формування жандармерії. Через нестачу жандармів, а в багатьох випадках і їх нефаховість, у Тернополі було започатковано вишкіл для жандармерії, комендантом якого став австрійський капітан (сотник) жандармерії М. Федитник. У середині грудня 1918 р. із цього вишколу вийшло 1200 перших українських жандармів, у яких Л. Цегельський особисто приймав присягу [24, с. 167].

Із початком 1919 р. столиця ЗУНР була перенесена з Тернополя до Станіслава. Станіславський період для Л. Цегельського змінив характер його державотворчої діяльності. Він склав повноваження державного секретаря внутрішніх справ, а фактично очолив Секретаріат закордонних справ (хоч офіційно посада державного секретаря закордонних справ залишився за В. Панейком).

Очоливши відомство зовнішніх справ, Л. Цегельський зіткнувся із цілою низкою проблем. Він стверджував: "Людей котрі надавалися б до такої служби, можна було полічити на пальцях однієї руки..., не існувало традиції й досвіду в такій політиці" [25, с. 217]. А тому проблема фаховості серед кадрового персоналу в секретаріаті знову постала на порядку денному. Л. Цегельським було прийнято на роботу адвокатів Я. Олесницького та С. Витвицького, які за його ініціативою були призначені заступниками секретаря. Важливим є зауважити, що прийняті на роботу мали досвід стажувань за кордоном та добре володіли іноземними мовами. У такому складі секретаріат працював до середини лютого 1919 р., коли його змінив М. Лозинський.

Наголосимо, що перший місяць очолювання зовнішнього відомства Л. Цегельським відзначений двома важливими справами. Серед них організація Державного секретаріату закордонних справ і закордонних представництв та остаточне проголошення злуки ЗУНР з УНР у Києві.

Слід відзначити, що питання соборності всіх земель України в одну державу було тривалим. Наслідком переговорів між урядом ЗУНР і Директорією став "Передвступний договір", підписаний у Фастові ще 1 грудня 1918 р., яким обидві сторони висловлювали свій намір працювати для справи національного об'єднання. Цей договір підписали Л. Цегельський і Д. Левицький.

Власне так званий станіславський період діяльності Л. Цегельського, окрім повноважень державного секретаря, відзначений ратифікацією фастівського документу на засіданні Української Національної Ради. Ідеї про соборну та політичну незалежність України, які ще будучи студентом розвивав та намагався донести до громадськості Л. Цегельський, 3 січня 1919 р. йому випала місія офіційно проголосити спочатку в тодішній столиці ЗУНР Станіславі. Про тодішню атмосферу з нагоди цієї історичної події він згадував: "Українська Національна Рада у повному складі... Настрій святочний. На вулиці гурми людей, що не змогли дістатися до будинку... На

порядку денному справа злуки Західноукраїнської Республіки з Українською Республікою... - у Соборну Україну... Піднявся я з двома аркушами паперу в руці: один - оригінал договору у Фастові, а другий - проект резолюції, яку я маю запропонувати Українській Національній Раді до ухвалення. Обидва документи укладені мною. Я сам, признаюся, в урочистому настрої, свідомий того, що відбувається великий, пам'ятний акт з історії українського народу, що оце за якихось десять хвилин народиться соборна Українська держава. Я говорив коротко. Підкреслив, що історичним ідеалом українського народу є політична незалежність і політична єдність усієї української землі в суверенній Українській державі..." [26, с. 210].

Зважаючи на важливість цього документа, авторство якого належить Л. Цегельському, уважаємо за доцільне навести його. Зокрема Ухвала Української Національної Ради у Станіславі з дня 3 січня 1919 р. про злуку проголошувала: "Українська Національна Рада, виконуючи право самоозначення Українського Народу, проголошує торжественно зєдинене з нинішнім днем Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою в одну одноцільну, суверенну Народну Республіку.

Зміряючи до найскорішого переведення сеї злуки, Українська Національна Рада затверджує передвступний договір про злуку, заключений між Західно-Українською Народною Республікою і Українською Народною Республікою дня 1 грудня 1918 р. у Хвостові (Фастові - Авт.), та поручає Державному Секретаріатові негайно розпочати переговори з київським правительством для сфіналізованя договору про злуку" [27].

Акт злуки українських земель було урочисто укладено 22 січня 1919 р. на Софійській площі в Києві. Власне, Л. Цегельський не тільки був у складі галицької делегації, котра їздила до Києва, щоб узяти участь у святковому проголошенні злуки українських земель та роботі Трудового Конгресу, а саме йому випала історична місія зачитати на Софійській площі грамоту-ухвалу Української Національної Ради ЗУНР від 3 січня 1919 р., після чого промовець передав грамоту з підписами президії Української Національної Ради голові Директорії В. Винниченку [28, с. 133]. Рішення наради зафіксували протокол та грамота, підписані, з одного боку, Директорією та прем'єром В. Чехівським, а з іншого - офіційними представниками Галичини: Л. Бачинським та Л. Цегельським. День 22 січня, за висловом останнього, "буде інспірацією українського народу так довго, поки він не осягне повного об'єднання у самостійній і соборній Україні. В тому вага цієї події" [29, с. 252].

Галицька делегація була запрошена на святкову вечерю, організовану для земляків Січовими Стрільцями, "на якій виступили полковники Є. Коновалець і Р. Дашкевич, а також гості - Т. Старух та Л. Цегельський" [30, с. 300].

Після проголошення злуки українських земель Л. Цегельський став одночасно заступником міністра закордонних справ УНР у Києві (міністром був В. Чехівський). Однак призначення на посаду заступника міністра закордонних справ УНР було тільки теоретичним, оскільки єдиної зовнішньої політики так і не проводилось. Невдовзі після акту злуки вся галицька делегація покинула Наддніпрянщину і повернулася до Галичини.

№ 2 (116) березень-квітень 2012 р.

Улітку 1919 р. Л. Цегельський виїхав у дипломатичній місії за кордон - і вже більше до краю не повернувся. У цей час серед окремих громадських та політичних діячів за кордоном виникла думка заснувати Український культурний інститут з осередком у Празі, який у випадку втрати української державності мав служити національним архівом, музеєм, бібліотекою та взагалі притулком для української культурної праці за кордоном. Д. Дорошенко серед ряду діячів, які були на зборах ініціативної групи, що обмірковувала проект Інституту, і підписали статут, згадає і Л. Цегельського. Однак подібний проєкт так і не був реалізований через відсутність коштів [31, с. 467].

Наголосимо, що період державотворчої діяльності Л. Цегельського засвідчив зміну і його державно-політичного світогляду. Так, на початку ХХ ст. він був прихильником драгоманівських ідей із нахилом до революційних силових методів боротьби. Згодом поступово еволюціонував у напрямку централізму, ставши націонал-демократом. Саме під впливом націонал-демократичних переконань як видатний діяч цієї течії брав участь у державному будівництві в Західній та Наддніпрянській Україні. Із тексту його спогадів простежується його державний ідеал - це добре керована держава, побудована на дисципліні та законності.

Натомість у спогадах помітною є тема Великої України і Галичини як територій із різними політичними традиціями й державотворчим потенціалом. Л. Цегельський критикував наддніпрянських діячів, які "завжди залишалися лише соціалістичними партійниками, а не державними мужами".

Підсумовуючи у своїх спогадах період боротьби за українську державність, він писав: "Самостійна й соборна Українська держава була в наших руках. Усі обставини спершу склалися так, що можна було втримати та закріпити її... Однак нам не вдалося здійснити це. І не вдалося не тому, що об'єктивно було це неможливо - навпаки, я твердо переконаний, що ми мали ідеальну нагоду збудувати самостійну державу. Та нам забракло політичного розуму" [32, с. 293].

Висновки

Загалом підводячи підсумки державотворчої діяльності Л. Цегельського в період визвольних подій 1918-1919 рр., можемо стверджувати:

1. Постать Л. Цегельського належить до когорти визначних діячів творення державності в 1918-1919 рр., які відзначалися патріотизмом, ораторськими здібностями та активною державно-політичною діяльністю. Його цілеспрямована позиція задля української державної ідеї проявлялась практично в усіх подіях та рішеннях за його участю.

2. Очолюючи провідні міністерські відомства, від функціонування яких залежали важливі державні рішення, Л. Цегельський був у постійному пошуку діалогу між наддніпрянськими та галицькими діячами через численні місії, зустрічі, переговори, а в кінцевому підсумку став біля витоків проголошення Акта соборності українських земель.

3. Водночас через відсутність окремого дослідження, присвяченого життю та діяльності Л. Цегельського, а також розпорошеність джерелознавчих матеріалів, вивчення його діяльності тільки актуалізується та, на наш погляд, потребує багатостороннього вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Здоровега М. Лонгин Цегельський біля витоків української дипломатії / М. Здоровега // Мандрівець. - 2009. - № 2. - С. 42-44.
2. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії 1918-1929 рр. / М. Кугутяк. - Київ-Івано-Франківськ, 2002. - Том 1. - 532 с.
3. Малюта О. "Просвіта" і Українська державність (друга половина ХІХ - перша половина ХХ ст.) / О. Малюта. - К. : Видавничий центр "Просвіта", 2008. - 838 с.
4. ЗУНР 1918 - 1923. Уряди. Постаті. - Львів : Інст. українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2009. - С. 307-322; Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923: Історія / [кер. автор. колект. і відп. ред. О. Карпенко]. - Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. - 628 с.
5. Левицький К. Великий зрив. До історії української державності від березня до листопада 1918 р. На підставі споминів та роздумів / К. Левицький. - Львів : Червона Калина, 1931. - 150 с.
6. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з першим листопада 1918 р. / Л. Цегельський. - Львів : Свічадо, 2003. - 336 с.
7. Українське слово. - 1918. - 12 лютого.
8. Українське слово. - 1918. - 14 лютого.
9. Кугутяк М. Указ. праця.
10. Левицький К. Указ. праця.
11. Цегельський Л. Указ. праця.
12. Цегельський Л. Указ. праця.
13. Кедрин І. Життя - події - люди. Спомини і коментарі / І. Кедрин. - Нью-Йорк : Видавничка кооперація "Червона калина", 1976. - 724 с.
14. Цегельський Л. Указ. праця.
15. Волинець С. Передвісники і творці листопадового Зриву / С. Волинець. - Вінніпег, 1965.
16. Цегельський Л. Указ. праця.
17. Урядовий акт передачі державної влади представником ц.к. австрійського правительства Українській Національній Раді // Діло. - 1918. - 7 листопада.
18. Здоровега М. Лонгин Цегельський біля витоків української дипломатії / М. Здоровега // Мандрівець. - 2009. - № 2. - С. 42-44.
19. Західно-Українська Народна Республіка. 1918 -1923: Історія / [кер. автор. колект. і відп. ред. О. Карпенко]. - Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. - 628 с.
20. Там само.
21. Цегельський Л. Указ. праця.
22. Цегельський Л. Указ. праця.
23. Цегельський Л. Указ. праця.
24. Цегельський Л. Указ. праця.
25. Цегельський Л. Указ. праця.
26. Цегельський Л. Указ. праця.
27. Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. - 1919. - 1 Випуск.
28. Литвин М. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. - Львів : Інст. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. - 368 с.
29. Цегельський Л. Указ. праця.
30. Литвин М. Україно-польська війна 1918-1919 рр. / М. Литвин. - Львів : Інст. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ; Інст. Центрально-Східної Європи, 1998. - 488 с.
31. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920) / Д. Дорошенко. - Мюнхен : Українське видавництво, 1969. - 543 с.
32. Цегельський Л. Указ. праця.

O. Semyanyk

LONHYN TSEHELKYY AND ITS STATE ACTIVITIES DURING 1918 - 1919

The article attempts to analyze aspects of state-of one of the leading figures of Galicia Lonhyna Tsehelskoho. Consider its activities in two state secretariats: Interior and exterior. Lonhyn Tsehelskyy was a key figure in the period of the state. He is author and co-authorship of a number of important state documents. His activities nation-he proved his loyalty to the country and Ukrainian people.

Key words: Lonhyn Tsehelskyy, state activities, State Secretary of the Interior, State Secretary for Foreign Affairs, the Ukrainian National Council.

© O. Сем'яник

Надійшла до редакції 30.01.2012

УДК21:14 + 161.11

ПОНЯТТЯ ТА ЇХ РЕФЕРЕНТИ: РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ КОНТЕКСТ**ВОЛОДИМИР ВОЛОШИН,***кандидат філософських наук, докторант Донецького національного університету*

Стаття присвячена висвітленню концептуальних положень та вирішенню низки евристичних проблем сучасних теорій референції. Висунуто тезу: денотація є лише одним з аспектів референції. Референція, у широкому значенні, включає в себе семантичні, емоційні, сакральні значення. На основі підходу Е. Гуссерля та градації понять за ознакою прозорості референції пропонується варіант понятійно-категоріального апарату релігієзнавства.

Ключові слова: поняття, референт, денотат, дійсний світ, можливий світ.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Будь-який універсум міркувань базується на системі понять і категорій, які репрезентують різні світи, виконуючи роль їх семантичних маркерів. Поняття фіксують цілісність істотних наявних ознак як окремих предметів (властивостей, відносин), так і відповідних класів. Наявність поняття, цього колективного інтелектуального інструменту, гарантує стабільність індивідуального мислення й можливість розуміння. Закономірно, що наука починається з констатації й уточнення понятійно-категоріального апарату.

Теорію поняття і пов'язаний з нею комплекс питань у новітній філософії розробляли Г. Фреге, Е. Гуссерль, Б. Рассел, Р. Карнап, К. Льюїс, М. Бунге, У. Куайн, А. Пап, Д. Девідсон, Р. Козеллек, П. Стронсон, Є. Войшвилло, Д. Горський, М. Кондаков, Р. Павлієніс, М. Попович, В. Кузнецов, Г. Гриненко. Роботи цих та інших філософів, істориків, лінгвістів були спрямовані на уточнення природи, генези, структури, функцій понять та імен, визначення значення й смислу. Проблема референції пов'язана з онтологічним навантаженням понять та категорій, ідентифікацією об'єктів, питаннями існування й тождності, апіорного та апостеріорного, дійсного, можливого та неможливого тощо. У ХХ столітті утворилося декілька теорій референції: фрегівська тричленна (знак, смисл, референт (денотат)), раселівська двочленна, що йде в руслі кореспондентської концепції істини (знак, референт), аналітична се-

мантика (знак, референт (включає денотати та універсуми міркувань), метафізична реальність плюс прагматика), феноменологічна семантика (ноезис, ноематичний світ, референт плюс метафізичний світ) та деякі інші.

Наукова картина світу знаходиться в залежності від понятійного апарату. Пошук референтів релігійних і релігієзнавчих понять призводить до проблеми об'єктивності знань. Неопозитивістська програма вимагає, щоб мова науки "чіплялася" тільки за дійсність. В аналітичній версії референція прив'язана до інтенціональності та прагматики комунікацій. У феноменологічній парадигмі проблема референції є метафізичною проблемою; ноематичні об'єкти є легітимними референтами. Отже, **мета** статті: спіраючись на теорії референції та пропозиції Е. Гуссерля, розробити версію побудови релігієзнавчого понятійно-категоріального апарату.

Виклад основного матеріалу. "Академічне релігієзнавство, як і будь-яка інша галузь наукового знання, має свій набір понять і категорій - форм думки, що характеризуються відображенням сутнісного в релігії та вільнодумстві та є засобами їх пізнання через усвідомлення характерних відносин і властивостей" [1, с. 36], - зазначає Б. Лобовик. Релігієзнавство, погодимося з Є. Ариніним, є своєрідною редукцією "емпіричної релігії" до теоретичної моделі, у результаті якої відбувається понятійна фіксація багатомірної і рухливої реальності в стійких ка-

№ 2 (116) березень-квітень 2012 р.